

Філіпенко О. І.,*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету
<https://orcid.org/0000-0003-4559-1636>***Карпінська Л. Л.,***викладач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету
<https://orcid.org/0000-0001-7614-4041>***Гончаренко С. Р.,***викладач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету
<https://orcid.org/0009-0004-2418-1827>*

СИМВОЛ ХЛІБА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ТА ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Об'єктом дослідження в статті є відображення концепту хліба в українській культурі. Його історія розпочалася в період утворення трипільських поселень, сліди яких було знайдено на території України. Серед археологічних знахідок Трипілья увагу вчених привернули трикамерні печі, де могли випікати хліб. У статті розглянуто символічні значення давньослов'янських знаків, пов'язаних із землеробством: ромба, квадрата, кола. Відзначено алегоричний зміст слова хліб у біблійних текстах. Виявлено етимологію слів «зерно», «жито». Наведено приклади прислів'їв, приказок та фольклорних обрядових пісень про хліб та врожай. За допомогою лінгвістичного аналізу в них виділено стилістичні мовно-виражальні засоби та визначено їхні функції. Розглянуто також деякі календарні свята слов'ян, обряди та ритуали, присвячені зерну та врожаю, низку народних звичаїв у хлібопеченні, виготовленні короваїв. Українські короваї випікалися для весільних урочистостей і прикрашалися різними фігурами, кожна з яких мала умовне значення. У статті показано зв'язок між давніми та сучасними традиціями хлібопечення. Художні образи присутні в національних звичаях, ритуалах як самобутні елементи культурної спадщини. В національному фольклорі, народних традиціях, літературі вимальовується менталітет нації. Національний менталітет є важливим аспектом, який визначає історію та впливає на подальший розвиток держави, тому для феномена хліба актуальним є не лише створення модернізованих технологій виготовлення, але і його відображення в нашій національній культурі.

У статті наведено описи засіяного поля із української художньої літератури XIX–XX ст. У них виділено основні авторські мовно-виражальні засоби, відзначено відмінності та подібності стилістичних прийомів в усній народній творчості та в пізніших літературних творах при зображенні концепту хліба, а також при створенні інших словесних художніх образів. Наведені літературні описи краєвидів пшеничних полів стали символами сучасної України та відобразилися на національному українському прапорі.

Наведено цитати з літературних творів про голодомор та збирання врожаю у військових умовах на Донбасі. Інформація, яка отримана з фольклорних та літератур-

них творів, найбільш повно передає знання про культурні норми та давні національні традиції, що показують ставлення українського народу до зерна та хліба.

Ключові слова: хліб, зерно, врожай, метафора, епітет, поле.

Постановка проблеми. Історичний розвиток багатьох народів є невіддільним від заняття землеробства та вирощування врожаю. З давніх часів наявність достатньої кількості їжі, яку здобували в процесі землеробства, в людській громаді була пов'язана з добробутом, успіхом і процвітанням. Одним із найважливіших продуктів харчування в людей став хліб, тому історія хліба невіддільна від історії розвитку людського суспільства та формування різних етнічних культур, зокрема української.

Зображення хліба часто зустрічається в живописі, фотографії, літературі та прикладних видах мистецтва. В художній творчості кожного народу відображено його особисте ставлення до відтворюваних предметів та індивідуальне сприйняття дійсності. Художні образи присутні в національних звичаях, ритуалах як самобутні елементи культурної спадщини. Можна стверджувати, що в національному фольклорі, народних традиціях, літературі, образотворчому мистецтві вимальовується менталітет нації. Національний менталітет є важливим аспектом, який визначає історію та впливає на подальший розвиток держави, тому для феномена хліба актуальним є не лише створення модернізованих технологій виготовлення, але і його відображення в нашій національній культурі.

Одним із цікавих сегментів культурного надбання українців є різні види виготовлення та випічки хліба, а відтак метою нашої праці є висвітлення окремих етапів та різновидів хлібопечення в Україні. Зазначена мета передбачає реалізацію таких завдань:

– на прикладах із народних звичаїв, обрядів та ритуальних пісень, пов'язаних зі збором урожаю хліба, цитат про пшеничні поля із творів української літератури XIX та XX століття визначити основні стилістичні прийоми і вказати, на яких деталях загострюють увагу автори;

- порівняти авторські прийоми зі стилістичними прийомами у фольклорній жанрі;
- розкрити значення традиційних символів української культури, пов'язаних із хлібом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню концепту хліба було присвячено низку наукових праць. Людмила Герус у своїй книзі «Історія українського хліба» висвітлювала фольклорні традиції приготування обрядового хліба та символічне значення його декоративних елементів, а також надала етнографічний опис весняних обрядів, пов'язаних із хлібом та врожаєм. Глушко М. у науковій розвідці «Походження та джерела вчиненого хліба в українців (культурно-генетичний аспект)» виокреслив особливості та традиції приготування хлібних виробів у різних районах України. Циганок І., Чоботар К. у своїй праці «Концепт хліб і вода в українських говірках Наддунав'я» описали концептуальні поняття «хліб», «вода». Про хліб у традиціях, обрядах та ритуалах українців писала Ганна Віват [1; 2; 3]. Віват Г. І. та Філіпенко О. І. студіювали також термінологію, що стосується хлібобулочних виробів [4]. Сакральну цінність хліба в українській культурі опрацювала Світлана Творун [5]. Зі свого боку пропонуємо розглянути концепт «хліб» у різних галузях науки й культури з іншого аспекту: опрацювати художні джерела, які виконують функцію додаткових інформаційних матеріалів та сприяють глибшому осмисленню явища, яке розглядається. Також при використанні художніх текстів звернути увагу на лінгвостилістичний аналіз, який допомагає розкрити підтекст та головну авторську думку.

Виклад основного матеріалу. Українська культура наскрізь пронизана національними традиціями, обрядами та різними символами. Її історія сягає давньої трипільської цивілізації часів неоліту. Трипільські племена, предки слов'ян, населяли величезні території від Карпат до Дніпра, від Прип'яті до Чорного моря, активно займалися землеробством і висівали пшеницю, жито, просо, ячмінь.

Технологія випічки хліба в нас відома ще з часів Київської Русі – України. Згадки про випічку хліба можна вважати задокументованим фактом уже в XI столітті, а зернові культури тут почали вирощувати ще з неоліту – VI–IV тисячоліття до н. е. Однак археологічні розкопки довели, що трипільці вже мали трикамерні печі, що згодом з'явилися в Київській Русі. Існують припущення, що в них уже тоді міг випікатися хліб.

Оскільки хліб є дуже давнім харчовим виробом, то встановити етимологію цього терміна дуже важко. А ось слово «жито» (болг. жыто, пол. żyto, сербохорв. жито, словац. žito, словен. žito, чеш. žito) є загальнослов'янським. Пов'язують його зі словом «жити», тобто те, що дає змогу жити» [3, с. 164]. Слово «зерно», яке «сягає корінням ще в індоєвропейську мову і має спільний корінь у всіх слов'янських мовах (ст.-слов. зръно, болг. зръно, пол. ziarno, сербохорват. зрно [zrno], чеш. zрно). За загальноприйнятою думкою лінгвістів, це слово походить від дієслова «дозрівати», або прикметника «зрілий» [4, с. 42].

Упродовж історичного розвитку хліб був одним із основних атрибутів культури українського народу. Тобто здавна хліб – основний харчовий продукт в Україні, про що, зокрема, свідчить розмаїття лексем на означення хлібобулочних виробів: бублики, булки, буханці, вертути, вергуни, дивні, завиванці, калачі, книші, коржі, короваї, лежні, лемішаники, мазурки, малаї (мелаї), мандзарі, мелайники, обарінки, паляниці, пере-

лічки, печиво, пироги, плечинди, плячки, потапці, пряники, стульники, стовпці, струdlі, шишки, шулики тощо. Усі ці різновиди хлібобулочних виробів отримали назву від сировини (борошна), з якої їх приготували (жита, пшениці, вівса, кукурудзи), від способу розчину (прісний, розчинений (квашений, сходяний), дріжджовий) та випічки (повний, вихватень, глетвяк); а також від мети його випікання (паска, бабка, весільний коровай, весільні калачі, шишки, хресценики, веснівочки, перепієць тощо) [1].

Протягом багатьох століть в українській культурі вироблено різні вияви поваги до хліба та вшанування його як основного харчового продукту. Так, у геометричних візерунках українських вишиванок та в жіночих бісерних прикрасах, на великодніх писанках часто зустрічаються зображення ромбів та квадратів із крапкою посередині. Ці давні слов'янські магичні знаки прийшли із глибини тисячоліть і означали засіяне поле. Круглі форми сучасних паляниць та короваїв також свідчать про поклоніння давніх слов'ян Сонцю.

Значущість хліба відбилася в багатьох народних прислів'ях і приказках: «Хліб на столі – Бог у хаті»; «Хліб – заслуга тих, хто любить роботу»; «Де хліб і вода, там голода нема»; «Хліб життєвий – батько рідний»; «Хліб – годувальник, святина людська»; «Хліба вкрай, то й під вербою – рай»; «Без хліба шматка і рибка бридка»; «Немає хліба без роботи, а роботи без хліба»; «Яка пшениця, така й паляниця».

У різних прислів'ях хлібові дано об'єктивну оцінку і зроблено акцент на те, що він був не лише важливим харчовим продуктом, а й метафорою багатства та достатку в сім'ї. Римом у висловлюваннях виділено найбільш важливі за змістом слова. У переносному значенні хліб – це праця та робота, що дає засоби для існування. В релігійних текстах хліб символізував учення Христа, який прийшов до людей: «Істинно, істинно говорю вам: не Мойсей дав вам хліб з неба, а Отець Мій дає вам справжній хліб з неба» (Євангеліє від Івана)» [6, с. 117].

Українська культура багата на пов'язані з хлібом народні звичаї та традиції. Вони часто наявні в побуті протягом усього життя людини, починаючи з народження дитини, коли в колиску новонародженого клали шматочок хліба, як талісман для захисту від злих сил, і закінчуючи смертю: після винесення з будинку покійника на стіл клали хліб, ніби символ життя, яке мало далі продовжуватися. У традиційному українському житті, стіл під іконами, завжди прикрашала паляниця – знак достатку та благополуччя. Зі хлібом-сіллю зустрічали гостей, що з боку господарів було виявом поваги та жестом гостинності.

8 травня на Івана Пшеничника (Іванів день) наші предки починали сіяти зернові культури; існувала традиція пекти пироги, пригощати ними гостей та роздавати їх знайомим та зустрічним. Перший зібраний сніп із колосків жита та пшениці прикрашали стрічками та зберігали до різдвяних свят. Він називався дідухом та символізував дух предків.

Низка українських календарних свят включала різні обряди та ритуали, пов'язані із зерном: на Новий рік діти, молодь ходили по домівках та розсипали зерна пшениці, жита, пшона з побажаннями гарного врожаю, щастя та здоров'я господарям у віршовій формі: «Роди, Боже, жито, пшеницю, / Всяку пшеницю; / У полі ядро, а в домі добро, / Дай, Боже!» [7, с. 104]; «Сійся, родися жито, пшениця, всяка пшениця, / На щастя, на здоров'я та на Новий Рік, / Щоб уродило краще, як торік» [7, с. 107].

Дієслова сійся-родися – це магичні словесні формули, які спочатку вимовлялися в ритуальних хороводах. Вони були замовлянням на удачу та процвітання в господарстві. Повторення прийменника «на» фіксує увагу на побажаннях, що йдуть за ним: *щастя, здоров'я, цей новий рік*.

На Святий Вечір, перед Різдвом із пшеничних зерен готували кутю. Зерно традиційно вважалося символом відродження, безсмертя і вічного життя душі.

На Великдень із пшеничного борошна пекли солодкі паски, як і монастирські просфори, вони позначали тіло Христове. Їхня кругла форма символізувала вічність. Діти співали веснянки, закликаючи весну та рясний урожай: *«Зеленійся, поле, / Зеленійся, ниво! / Підіймись, колосися, / Досягай щасливо!»;* на Юріїв день (Весняний) – *«щоб нам жито родило; / Щоб зібрався рід увесь... / І гречиха на крупі»* [7, с. 339].

Риторичне звернення в комбінації з повтором та синонімами *«Зеленійся, поле, / Зеленійся, ниво!»* посилює експресивність мови та надає їй урочистості. Пісня складається із спонукальних речей, в яких виражено прагнення людей отримати добрий урожай – *«зеленійся», «підіймись», «колосися»*. Використано прийом стилістичної персоніфікації землі для побажання родючості: *«І щоб усяке насіння / Ти повік плекала»*.

Наприкінці серпня, коли польові роботи закінчувалися, відзначали обжинки. З останніх колосків плели вінки і разом із хлібом зібраного врожаю освячували в церкві. Вінки служили оберегами, зберігалися в будинку; зерна з них використовувалися при засіванні озимих полів; із зерен останнього врожаю пекли короваї. Український вінок з колосків символізує родючість, здоров'я та красу. Обряд супроводжувався ритуальними піснями: *«Ой, снопе, снопе, / Снопе великий. / Золотом-зерном / Колос налитий»; «Кінець нивоньці, кінець, / Будемо плести вінець. / То з жита, то з барвінку, / Всім нам селом весело, / Ми віночок несемо, / Не з золота, не з яриці, / А з озимої пшениці»* [8, с. 204].

У рядках пісні використовуються зменшувально-пестливі суфікси: *нивонька, віночок*, які виражають емоційне забарвлення та надають благотворних відтінків. Стилiстичний повтор слова *«кінець»* сприяє посиленню позитивних емоцій від завершення робіт у полі.

Звичай пекти коровай із зерен останнього врожаю поширений у різних слов'янських народів. В українських традиціях коровай є виключно обрядовим хлібом, який випікають для весільних урочистостей. Він прикрашається ягодами калини та різними фігурками з тіста: колосками, птахами, листям, квітами, гронами винограду, косою тощо. Кожен елемент має своє символічне значення. Колоскам приписували достаток і багатство, пара птахів символізувала вірність, коса уособлювала єдність та міцність майбутньої родини, квіти означали щасливе життя, калина – жіночу красу, виноград висловлював ідею здорового продовження роду. У давні часи люди вірили, якщо на весіллі коровай високий, широкий, то молода сім'я буде жити у злагоді, добробуті. На весіллі перші два шматочки відламували молодим, потім пригощали всіх гостей.

Випікання хліба є суттєвим аспектом життя людей, який сакрально описували українські письменники. Іван Нечуй-Левицький у повісті-хроніці *«Старосвітські батюшки та матушки»* майстерно відтворив обряд бгання весільного короваю як традицію українського народу: *«Молодиці поставили серед пекарні два столи, помили по лікті руки, стали*

кругом стола й викинули з ночов тісто. Титарка почала дуже тонесеньким голосом пісні до короваю: Світи, боже, з раю / До нашого короваю, / Щоб було виднесенько / Краяти дрібнесенько!.. Молодиці жартували, докладали одна другій, знов співали, то переставали, то знов починали: «Світи, боже, з раю до нашого короваю!» [9, с. 97].

Слід наголосити, що з хлібом завжди тісно пов'язані і важкі польові роботи зі збирання врожаю. В творах українських письменників дуже часто можна зустріти опис хлібного поля, яке має символічне навантаження (життя, свобода, народження тощо). Наприклад, у романі Панаса Мирного *«Хіба ревуть волі, як ясла повні?»* поле – це *«безкрає море – скільки зглянеш – розіслало зелений килим, аж сміється в очах ...; на ланах грає сонячна хвиля; під хвилею спіє хліборобська доля... Легенький вітерець подихає з теплого краю, перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожну билинку... І ведуть вони між собою тиху-таємну розмову: чути тільки шелест жита, травиці. А згори лине жайворонкова пісня <...> Гарно тобі, любо, весело! <...> Недаром в таку годину – аби недля або яке свято – хлібороби виходять на поле хліба обдівляться!»* [10, 144].

Розміри поля зі злаками, що спіють, виділені стилістичним порівнянням його з безкрайнім морем. Колос жита – це джерело зерна, з якого отримують борошно, а потім хліб. Тому автор використав для цього словосполучення метафору хліба *«хлібороби виходять на поле хліба обдівляться»*.

Значущість врожаю, що дозрівав, підкреслено гіперболою *«хліборобська доля»*. Вигляд поля, що колоситься, викликає в головного героя твору відчуття радості і життєвої сили, передано поширеним фольклорним виразом *«любо, весело»*, але разом із тим чудовий красвид передбачає жнива і напружену роботу. Поле або земля, яка годує, також стає в романі символічним місцем у селян боротьби за виживання.

В оповіданні *«Харитя»* М. Коцюбинського хліб – це життєва потреба. Хвора жінка, яка втратила чоловіка, хвилюється про врожай: *«Хліб стоїть у полі невижатий, осипається»*. *<...> «Як не зберемо хліба – загинемо з голоду взимку!»* [11, с. 7]. Далі автором передано естетичний опис поля очима восьмирічної дівчинки, яка прийшла на жнива: *«Половіли жита й вилискувались на сонці. Червоніло ціле море колосків пшениці. Долиною повилась річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелеться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці. <...> лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. Віють з поля чудові пахоці од нестиглого зерна і польових квіток»* [11, с. 11].

Колірними прикметниками і дієсловами зображена яскрава багатобарвна картина поля, що колоситься. Паралельні конструкції передають послідовне сприйняття сонячного пейзажу. Погляд дитини переходить від пшеничного поля до хвилястої лінії річки, ковзає зеленими кронами лісу, зупиняється на пагорбі, вкритому зеленим килимом ярих культур. Для створення зримого ефекту поля письменник використовує стилістичні порівняння з килимом, з ризою, з полотном. Стилiзуючи опис під усну народну творчість, автор використовує зменшувально-пестливий суфікс для зображення річки та порівнює її зі стрічкою на траві *«річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на*

зелену траву». Пісня жайворонка, яка звучить над полем, також нагадує про фольклорний символ весни. Мета опису – показати читачеві красу та гармонію цього українського пейзажу.

Такі естетичні картини полів, на яких дозрівають колоски, згодом набули особливого значення, стали символом сучасної України і позначились у кольорах жовто-синього українського прапора.

У 1981 року в Києві було засновано Народний музей хліба. В його експозиції представлено понад шістдесят видів короваїв та святкової випічки з усіх регіонів України. Серед експонатів музею є експозиція, присвячена голодомору 1932–33 рр., коли сталінська влада вирішила вийти із продовольчої кризи шляхом конфіскації всіх зернових запасів у населення. Це призвело до масштабної трагедії та масових смертей людей. Події голодомору відбилися у багатьох літературних творах: романі В. Сосюри «Третя рота» (1988), поемі Ю. Клена «Прокляті роки» (1991), повісті І. Кирия «Голодна весна» (1993), повісті Г. Храпача «Під хрестом» (1993), повісті Б. Хандроса «Смертні листи» (1993), романі С. Талан «Розколоте небо» (2014), романі В. Барки «Жовтий князь» (2003), віршах П. Тичини, М. Хвильового та в багатьох інших творах.

У романі «Марія» Улас Самчук писав: «Хліб. Жорстоке незбагнуте, повне життя і смерті слово. Де дівся хліб? <...> Шумить степова тирса, хитаються будяки, кричуть ворони, летячи скісно, гнані вітром і відчуттям тривоги. Над землею морок і затьмарення, не життя і не смерть, глухими відлунками до посірілих міст входить і розлягається голод» [12, с. 109]. В цих рядках автор показує, що слово «хліб» стало синонімом слова «життя», і його відсутність означала смерть. Невипадково тут згадуються ворони. В українському фольклорі ворон – це символ лиха, його каркання віщує нещастя. Звукописом передається шум вітру: «Шумить степова тирса, хитаються будяки». Для посилення емоційного впливу письменником використано стилістичний прийом персоніфікації «входить і розлягається голод», і разом із ним, як передчуття смерті, опускається морок і затьмарення. Похмурий вигляд обезлюднених міст, з яких йде життя, підкреслено епітетом «до посірілих міст».

Події 2014 року на Донбасі спричинили значні втрати врожаю. Сучасна поетеса Тетяна Чорновіл, описуючи палаючі пшеничні поля, використовує епітет «жнивний»: «Знов небо залпами зайшлося / І в вирах вибухів колосся / Димами майорить. / Війна у жнивному Донбасі, / Але лякається не на часі / У полі хліб горить!» [13] Антитезою авторка акцентує контраст між спокійною мовчазною роботою хліборобів та війною з гучними гуркотами гармат.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У нашій праці звернено увагу на те, що історію українського хліба як основного харчового продукту, а також як етнокультурного явища, вагомо відображено через народні традиції, фольклорні джерела, художню літературу. Підкреслено, що тематика вирощування та збирання врожаю зернових культур, а також способів хлібопечення оприявлена в багатьох наукових працях та літературних творах. Нами розглянуто деякі методи і прийоми, за допомогою яких влучно передано шанобливе ставлення наших предків до хліба у його широкому значенні. Так, у статті вказано на символіку давньослов'янських знаків, пов'язаних із землеробством: ромба, квадрата, кола. Відзначено алегоричний зміст слова «хліб» у біблійних текстах. Вказано на

лаконічність і виразність фольклорних текстів, яка досягається використанням символів, стилістичною суфіксацією, підсилювальними повторами, прийомом персоніфікації тощо. Вважаємо, що тематику саме в літературній творчості найбільш повно передаються знання про культурні норми та давні національні традиції, що показують ставлення українського народу до зерна та хліба. Вони стали зв'язком між поколіннями, зберігають свою актуальність у наш час і впливають на моральні уявлення сучасних українців.

У подальшому дослідженні символічного значення концепту хліба та відображення його в культурній спадщині, на нашу думку, варто проаналізувати народні звичаї та художню творчість окремих західних країн і порівняти їх із українськими. Перспективними для опрацювання зазначеної тематики вважаємо твори Генріха Бюлля «Хліб ранніх років», Чарльза Буковські «Хліб з шинкою», Джона Стейнбека «Грони гніву», фільм режисера Брусати «Хліб та шоколад» та інших художніх джерел.

Література:

1. Віват Г. І. Словник-довідник старовинних і діалектних назв страв, продуктів, харчових виробів та кухонного начиння різних регіонів України. Одеса: ВМВ, 2015. 384 с.
2. Віват Г. І. Традиції українського харчування. Одеса: ВМВ, 2016. 288 с.
3. Віват Г. І. Шляхи формування харчових номенів у культурах слов'янських народів: монографія. Одеса: ФОП «Белій А.Є.», 2021. 336 с.
4. Віват Г. І. Філіпенко О.І. Фахова термінологія – необхідний елемент будь-якої галузі виробництва // Зернові продукти і комбікорми. 2022. Т. 22, № 4. С. 40-46.
5. Творун С. О. Українські обрядові хліби: на матеріалах Поділля / Упр. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. обл. центр нар. творчості. Вінниця: Книга-Вега, 2006. 92, [3] с.: іл.
6. Новий Заповіт. К: Українське Біблійне Товариство, 2013. 711 с.
7. Воропай О. І. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Київ: Оберіг, 1993. С. 589.
8. Пономарьов А. П. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
9. Нечуй-Левицький І. С. Старосвітські батюшки та матушки: Повість-хроніка. К.: Дніпро, 1985. 356 с. іл.
10. Мирний П. Хіба ревуть воли, як ясла повні? Харків: «Фоліо», 2012. 795 с.
11. Коцюбинський М. М. Харитя: Оповідання. К.: Веселка, 1982. 15 с., іл.
12. Самчук У. А. Марія. Харків: «Фоліо», 2022. 160 с.
13. Проба Пера. URL: <https://ptobapera.org/publication/13/24532/palayuchi-zhnyva.html>

Filipenko O., Karpinska L., Goncharenko S. The symbol of bread in Ukrainian culture

The research object in the article is the display of bread concept in Ukrainian culture. Its history began during the formation of Trypillya settlements, traces of which were found on the territory of Ukraine. Among the archaeological finds of Trypillya, the attention of scientists was attracted by three-chamber ovens, where bread could be baked. The article examines the symbolic meanings of ancient Slavic signs related to agriculture: rhombus, square, circle. The allegorical meaning of the word bread in biblical texts is noted. The etymology of the words "grain", "rye" is revealed. Examples of proverbs, sayings and folk ritual songs about bread and harvest are given. The expressive means are highlighted

in them and their functions are determined using linguistic analysis. Some calendar holidays of the Slavs, rites and rituals dedicated to grain and harvest, a number of folk customs in bread baking, making korovay are also considered. The article shows the connection between ancient and modern traditions of bread baking. Artistic images are present in national customs, rituals as distinctive elements of cultural heritage. In national folklore, folk traditions, literature, the national mentality is outlined. National mentality is an important aspect that determines the history and the development of state, therefore, reflection of bread phenomenon has a great meaning in our national culture.

The article presents descriptions of a sown field from Ukrainian literary works of the 19th–20th centuries. The main author's linguistic and expressive means are highlighted. The differences and similarities of stylistic techniques in oral folk art and in later literary works are noted when depicting

the bread concept and verbal artistic images. The given literary descriptions of landscapes of wheat fields have become symbols of modern Ukraine and reflected on the national Ukrainian flag.

Quotes from literary works about the famine and harvesting in military conditions in Donbas are given. The information obtained from folklore and literary works conveys knowledge about cultural norms and ancient national traditions that show the attitude of the Ukrainian people to grain and bread.

Key words: bread, grain, harvest, metaphor, epithet, field.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025